

חבירו שאין בדבריו כלום, ויתנחם שאח"כ כבר יווכחו שאין בדבריו ממש, אבל אין הדבר נכון כיון שהרושם הראשון ומה שמסתכלים עליו בפעם הראשונה קובע.²

בענין שיוסף הזדרז להשיב האחים

הם יצאו את עיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדוף וגו' (מד, ד).

הרה"ק **האמרי אמת זצ"ל** (ליקוטים) מביא כת"י מהגה"ק **רבי חיים וויטאל זצ"ל** שהיה תחת ידו, ושם כותב שבעת סיים לכתוב הספר, היה לו חלום ונתגלה לו פשט בכוונת יוסף באמרו 'לא הרחיקו' - שהכוונה עד פרסה.

ומבאר הדבר, שיוסף אמר למנשה, שירוך אחריהם וישיגם לפני שיצאו פרסה, כי 'תפילת הדרך' אומרים רק מאחר פרסה (עי' שו"ע סי' ק"י, וכן הוא דעת הבה"ג ועוד), **דאילו כבר אמרו תפילת הדרך לא תוכל לנצח אותם, שיהיה להם שמירה מהתפילה**, ולכן 'הם יצאו לא הרחיקו' שעדיין לא הלכו פרסה ולא אמרו תפילת הדרך, אז תוכל לנצח אותם ולהשיבם אלי.

והוסיף האמרי אמת, דלפי זה אתי שפיר מה שאמר יוסף למנשה בעת שעדיין עמדו לפניו, "מלא אמתחות אנשים כאשר יוכלו שאת", ולכא' למה לו למלאות כ"כ אמתחותיהם, אלא רצה שיהיה להם משא גדול, ויקשה עליהם שאת בכדי שלא יוכלו לרוץ, ולא יגיעו במהירות עד פרסה, ויוכל בניקל לרדוף אחריהם.

*

ומוסיף ע"ז בספר **"אבן יהושע"** (לדודי הגה"ח ר' יוסף ווייס זצ"ל) בחידוש דכוונתו היה לא רק בענין השמירה של התפילה רק גם למונעם מברכה לבטלה היות שאינם ממשיכים בדרכם. אע"פ שאם חוזרים למצרים הרי יעלה תפילתם עכשיו על דרך זו של החזרה למצרים, אמנם כתב לחדש שאין הדבר כן, אלא אם מתפלל האדם תפילת הדרך ואח"כ משנה דעתו ללכת בדרך אחרת שלא כיוון עליה בתחילה, לא יצא בברכתו הראשונה וצריך שוב לברך. לכן אמר להם שירודף אחריהם וישג אותם לפני שיאמרו תפילת הדרך שלא יכשלו בברכה לבטלה.

ב ומביא שם עה"כ (תהלים קכ) 'חצי גבור שנונים - עם גחלי רתמים', שמבאר האלשיך הק', שעצי הרותם בוערים לזמן ארוך, והמכוון בזה שהחצים שמוציא האדם מפיו בדיבורי לשון הרע, הרי אינם רק על הזמן ההוא, רק השלכתם קיימת לזמן מרובה כגחלי רתמים, עיי"ש.

בענין דברי השקר שאמר שר המשקים לפרעה

פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי במשמר וגו' ושם אתנו נער עברי עבד וגו' (מא, י"ב). רש"י: נער - שוטה ואינו רואה לגדולה ואפילו לשוננו אינו מכיר, וכו'.

לכא' יפלא, הלא שר המשקים ידע שיוסף הוא חכם גדול, וכאן הרי הוא מדבר דברי שקר בתכלית מן הקצה אל הקצה, והיה לו להבין בעצמו שהדבר יווכח מיד כשפרעה ידבר עמו, וחטא הזה של דיבור שקר למלך, יתירה הוא משגגתו שנכנס זבוב לתוך הכוס, ובוודאי יבוא על עונשו כשיתפס?

בספר **'מחזה אליהו'** (להגר"א פאלק שליט"א ר"מ בגייטסהד, בהקדמה לספרו) מיישב עומק הענין, דטבע העולם שאדם השומע על איש שאינו מכירו שהוא חכם, אזי אע"פ שאח"כ יווכח שהוא טיפש, **"מ"מ הרושם של דיבורים הראשונים ששומע עליו נחקקים בו וקשה למחותם"**. והדבר נראה בחוש, כשנכנס איש זר לביהמ"ד והוא אינו מכירו, ושואל עליו לחבירו, ואם יאמר עליו שהוא שוטה וטיפש, יישאר בו הרושם של ההסתכלות הראשונה עליו אע"פ שאין בו אמת, ויקח זמן רב לעקור הדבר ממחשבתו, וכן להיפך אם יאמר עליו שחכם הוא אע"פ שאח"כ ישמע ממנו דברי שטות, ימליץ עליו שמסתמא טמונים בו דברי חכמה וכו', כך הוא דרכו של עולם שרושם הראשון קובע.

וזה היה הענין של "שר המשקים" - שרצה שרושם הראשון של פרעה על יוסף יהיה שהוא 'נער ועבד', ולכן אע"פ שאח"כ יראה פרעה שמיטיב לפתור חלומות, מ"מ ישאר בו הרושם מדבריו, וכבר לא יחשבנו לחכם עי"ז.³

*

ומסיים במחזה אליהו בלימוד למעשה מזה, בגנות וברעת סיפור לשון הרע, לבל יחשוב האדם כשמספר בגנותו של

א. בזה נראה לפרש בע"ה חידוש מהרה"ק השפת אמת זי"ע בענין שר המשקים (שפ"א, ליקוטים בד"ה את חטא) שכותב וז"ל: 'ואין רחוק לומר שרק ב' שנים אלו ישב על כנו וכבוא יוסף וגילה למלך נתלה גם הוא' - היינו, שאחר שיוסף פתר את חלומות פרעה נתלה שר המשקים, ועיי"ש מקור לדבר, אמנם אינו מביא טעם ע"פ פשטות למה יארע כזאת לשר המשקים, אבל לדברינו הרי פשוט הוא שנתלה ולא בשביל חטאו הישן, רק בשביל השקר שאמר לפרעה, כי מה שחטא עכשיו באמירת שקר בפני המלך גובר הרבה מעל החטא של הזבוב שנפל בשוגג למשקהו, ואכן תחילת דעתו היה שיקבוע דבריו אצל המלך ולא יתפס על אינותו, אמנם למעשה אין חכמה ואין עצה נגד ה' וראה פרעה ביוסף אשר 'אין חכם ונבון כמותך' - ולכן תיכף תלה את שר המשקים על חטאו הזה.

~ מאמר לחנוכה ~

ביאור בסמיכות מימרות דרבי תנחום

והבור ריק אין בו מים - מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו" (שבת כא: - סוגיא רחנוכה).

הקשו חז"ל ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים - ומה ת"ל אין בו מים - ובמדרש (ב"ר, פד, טז) מבאר ב' דרשות על זה: א' 'והבור ריק אין בו מים' - נתרוקנה בורו של אבות, ואין בו ד'ת שנמשלה למים [יתבאר להלן]. ב' דבר אחר 'והבור ריק אין בו מים' - מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו" (וכן פירש רש"י עה"כ).

והנה במסכת שבת (כב.) מביא רבי תנחום רק דרש השני על מקרא זה: 'והבור ריק אין בו מים' - מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו, ועוד נסמך לזה בגמרא: א"ר תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי. ויש לדקדק, א' למה אין רבי תנחום לומד כדעה הראשונה במדרש שנתרוקנה בורו של אבות מתורה; ב' מה שייכות יש להני תרי מימרי דר' תנחום אהדדי (בורו של יוסף ונר חנוכה).

ה"חתם סופר" (תורת משה בד"ה והבור ריק (הד"י)) מבאר הדבר באופן נפלא, ותחילה מבאר את דברי המדרש כאן - שנתרוקן בורו של אבות מתורה, שהכוונה שהשבתים לא התנהגו ע"פ תורה, כי יהודה אמר (פסוק כו) "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו לכו ונמכרונו לישמעאלים וידנו אל תהי בו" וגו'. אבל בגמרא (ב"ב ח:) אמרין 'חרב קשה ממות' ורעב קשה מחרב' **ושבי קשה מכולם** דכולם אית בהו (-ומפרש רש"י שביד האדון להרעיבו ולהמיתו), נמצא לפי זה שהשבי בבית אסורים חמור יותר ממות, א"כ בזה שהם הוציאוהו מן הבור למסרו לשבי לישמעאלים אין מהלך זה נכון ע"פ תורה, כי טוב יותר להרגו מלמסרו לשבי כי שבי חמור מכולם.

אבל בזה הקשה החת"ס על שיטת הרמב"ן (ספר המצוות שורש הראשון סוף תשובה א') ד"מ **מצות חנוכה עיקרו מדאורייתא** - ולומד מק"ו מפסח, כדאיתא במגילה (יד.) מה מעבדות לחירות (-חג הפסח שיצאו ממצרים), אמרין שירה, ממיתה לחיים (- חנוכה ופורים) לא כל שכן?!, א"כ כל דברים הנלמדים מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהן הרי הם מדאורייתא, רק דרבנן חידשו כיצד עושים דבר לפרסום הנס וע"ז התקינו בחנוכה ענין הדלקת הנרות - אבל עיקרו מדאורייתא, ע"כ. ולכא' לפי האמור לעיל ש'שבי קשה יותר ממיתה', א"כ ק"ו פריכא הוא, שיש לומר, ששמא דוקא על העת שיצאנו מ'שבי מצרים' עלינו להודות להש"ת ולעשות זכר לנס, אבל בחנוכה ופורים, שרק נצלנו ממוות ולא היה הצרה כ"כ גדול כמו שבי, שמא אין חיוב להזכיר הנס, והק"ו פריכא.

אבל מיישב החת"ס, בהקדם דברי התוס' **ששבי קשה יותר הוא רק אחרי מתן תורה**, שבעת נמצא איש מישראל תחת יד גויים אינו יכול

לקיים תורה ומצוות, אבל 'לפני' מתן תורה מיתה קשה יותר, וכן מבואר במדרש איכה (א, כח) עה"כ (איכה א, ג) 'גלתה יהודה מעוני מרוב עבודה היא ישבה בגויים' ד'ישראל לא נצטערו כי אם בשביל שהיו צריכים לישב בין האומות שע"כ נתבטלו מתורה ומצות. א"כ בעת שיצאו ממצרים שהיה לפני קבלת התורה, ומ"מ נתקן זכר לנס אע"פ שאז לא היה שבי חמור כ"כ כמיתה, א"כ אפשר שוב לומר הק"ו שבימי חנוכה ופורים שניצלו ממות לחיים כל שכן שצריכים לעשות זכר לנס.

אמנם לפי זה יוצא, שהשבתים כן עשו כראוי, כי 'לפני מתן תורה' הרי מיתה קשה משבי, וזה שהוציאו את יוסף מן הבור למכרו לשבי, עשו נכון והקילו עליו, וכן עשו כפי התורה. נמצא לפי זה, אם סוברים שנהר חנוכה עיקרו מדאורייתא היינו שלומדים הק"ו מציאת מצרים, כיון שלפני מ"ת מיתה חמור, א"כ א"א ללמוד הפשט בכתוב כאן שנתרוקן בורו של אבות מתורה, כיון שהשבתים שהיו לפני מתן תורה עשו נכון בזה שהוציאו את יוסף מן הבור ומסרוהו לשבי שקיל יותר.

ולפי זה מבאר החתם סופר, את הסמיכות דרבי תנחום בסוגיא דנר חנוכה כמין חומר, 'נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה כסוכה וכמבוי', והקשו התוס' הלא אי' בגמרא סוכה (ב.) "סוכה שהוא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה", והקשה שם בגמרא מאי שנא ממבוי דתני מבוי למעלה מעשרים אמה 'מעט', ומתוך הגמרא 'סוכה דאורייתא תנא פסולה, מבוי דרבנן תנא תקנתא (-ימעט)', ע"כ. ולפי זה, נר חנוכה שהוא מדרבנן הו"ל לומר תקנתא ולא פסולה?, ע"כ קושית התוס'. ומבאר החת"ס, שלדברי הרמב"ן דלעיל לא קשה מידי, כיון שחנוכה עיקרו מדאורייתא ולכן תני פסולה.

וזה שאמר רבי תנחום: 'נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה', ולכא' למה לא תנא ימעט כמו במבוי, אלא על כרחך שנהר חנוכה הוא מדאורייתא כסוכה, ומהיכי תיתי שהוא מה"ת כיון שלומדים מק"ו מציאת מצרים, מה מעבדות לחירות צריכים לומר שירה ק"ו ממוות לחיים, ולכא' הלא נפרכה הק"ו כיון ששבי קשה יותר ממיתה, א"כ יציאת מצרים היה נס יותר גדול, אלא ע"כ - צריכים לומר, שזהו רק אחר מתן תורה שא"א לקיים המצוות בשבי, אבל לפני מתן תורה היה מיתה קשה יותר, ולכן שפיר יש ללמוד ק"ו מציאת מצרים ש'רק' היו בשבי, וק"ו לחנוכה שניצלו ממות לחיים, ונמצא שנהר חנוכה עיקרו מדאורייתא. אבל לפי הדברים האלה שלפני מתן תורה היה מיתה קשה משבי - א"כ נכון עשה יהודה שהוציא את יוסף מהבור שלא ימות ומכרו להישמעאלים לשבי - ולפ"ז איך דורש בכתוב והבור ריק - שנתרוקן בורו של אבות מתורה, הלא עשו כדת של תורה.

לזה מסמך רבי תנחום ואומר שהוא דורש דרש אחר בקרא 'והבור ריק אין בו מים' - 'מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו' - ודווקא דורש לימוד זה ולא הלימוד שנתרוקן בורו של אבות מתורה, כיון שאם חנוכה דאורייתא (בזה שאם הדליק למעלה מעשרים אמה **פסולה**), נמצא שלומדים ק"ו מפסח, נמצא שלפני מ"ת מיתה חמור משבי, ושפיר מכרו השבתים את יוסף לישמעאלים ועשו ע"פ תורה, והדברים נפלאים.

לקבל הגליון או ליטול חלק בהוצאות לזכות את הרבים ניתן

לפנות: bhagan111@gmail.com

להארות והערות ניתן לפנות: 0548449360 או לפקס: 074.701.2640